

Marta Bucholc

Etyka pracy eksperta

Spis treści

1. Czym jest etyka
2. Etyka odpowiedzialności
3. Etyki zawodowe
4. Specyfika etyki eksperta
 - 4.1. Obowiązki eksperta
 - 4.2. Odpowiedzialność eksperta
5. Jak unikać zagrożeń

1. Czym jest etyka

Ekspert styka się w swojej pracy z różnymi problemami. Niektóre z nich mają charakter czysto praktyczny: jak zadawać pytania na egzaminie, jakie przyjąć kryteria oceny dorobku zawodowego kandydatów, jak ułożyć współpracę z pozostałymi członkami komisji egzaminacyjnej i kwalifikacyjnej? Na te pytania można udzielić odpowiedzi, opierając się na doświadczeniu zawodowym i życiowym, wykorzystując osobiste umiejętności nawiązywania kontaktu z ludźmi oraz postępując się zdroworozsądkową wiedzą o świecie, której nie zastąpi żadne wykształcenie formalne. Zdarza się jednak, że ekspert znajduje się w sytuacji, w której ani doświadczenie zawodowe, ani umiejętności komunikacyjne, ani też zdrowy rozsądek nie pomagają znaleźć rozwiązania jakiegoś dylematu. Do tego typu sytuacji należą **sytuacje problematyczne etycznie**.

Schemat takich sytuacji opisuję nieco dalej. Ważne jest jednak, by zdać sobie sprawę z faktu, że problem etyczny jest problemem szczególnego rodzaju i wymaga szczególnego rozwiązania. Ażeby zrozumieć specyfikę problemów etycznych, z którymi niejednokrotnie zetknie się ekspert, powinniśmy przypomnieć, czym jest etyka i jaka jest jej funkcja.

Etyka jest dziedziną filozofii zajmującą się definiowaniem pojęć dobra i zła oraz ustalaniem zasad właściwego życia i zasad, którymi należy się kierować, ażeby osiągnąć ideał właściwego życia.

Z tego też względu można dokonać podziału etyki na:

- **etykę ogólną** — zajmującą się ustalaniem znaczenia takich pojęć, jak cel, dobro, powinność, sumienie, odpowiedzialność czy obowiązek;
- **etykę szczegółową** — zajmującą się formułowaniem zasad postępowania odpowiednio do najważniejszych i typowych sytuacji ludzkiego działania¹. Sformułowanie zasady postępowania równoznaczne jest z określeniem właściwego wyboru, czyli wyboru, którego osoba etyczna powinna dokonać w danej sytuacji. Zasady formułowane przez etykę szczegółową są konsekwencją ustaleń dokonywanych na poziomie etyki ogólnej.

¹ Podsiad A., Więckowski Z., *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych dla studiujących filozofię chrześcijańską*, Wyd. „Pax”, Warszawa 1983, s. 95.

W powyższym ujęciu (istnieje bowiem wiele definicji etyki i wiele teorii etycznych) etykę należy odróżnić od moralności, która umożliwia ocenę ludzkiego postępowania w kategoriach dobra i zła².

Konsekwencją akceptacji pewnej zasady etycznej jest przyjęcie określonych kategorii oceniania. Etyka w znaczeniu normatywnym pociąga zatem za sobą moralność — z etycznych zasad postępowania wynikają moralne oceny, wzorce, nakazy i zakazy.

Wydaje się, że — zwłaszcza we współczesnym świecie, przy daleko posuniętej specjalizacji pracy i podziale ról społecznych — trudno mówić o jednolitym zbiorze reguł kierujących postępowaniem człowieka. Jednak ujęcie to stanowi punkt wyjścia do dalszej definicji etyki. Jeśli bowiem przedmiotem etyki jest właściwe (czy też, jak ujmowało to wielu myślicieli), godne lub po prostu — dobre życie, można przyjąć, że dla każdej dziedziny życia powinny istnieć reguły, których zastosowanie umożliwi dążenie do ideału w tej dziedzinie.

Kluczowym problemem etycznym jest problem wyboru, występujący w jednej z dwóch postaci: albo jako problem wyboru jednego z dwóch rozwiązań danego problemu w ramach jednego zbioru zasad etycznych, albo jako problem wyboru zbioru zasad etycznych, który znajduje zastosowanie w danej sytuacji.

Pierwszy typ problemu wyboru ma postać dylematu decyzyjnego, który w konkretnej sytuacji nie musi wcale być trudny i daje się zwykle rozwiązać w drodze systematycznej analizy treści odpowiedniej zasady etycznej.

Drugi typ problemu wyboru wydaje się znacznie trudniejszy, zwłaszcza w sytuacjach, gdy wchodzi w grę zastosowanie różnego typu zbiorów zasad, czyli — potocznie mówiąc — różnych etyk.

Warto zwrócić uwagę, że etyczne działanie może mieć wiele źródeł, które niekiedy określa się jako źródła perswazyjnej mocy etyki:

- skłonność jednostki do konsekwentnego postępowania wedle stałych reguł, co wyzwała poczucie uporządkowania życia i konsolidacji osobowości;
- normy przyjmowane przez członków grupy, której częścią czuje się jednostka; i wreszcie
- sankcje przewidziane w danej grupie za odstępianie od uznawanych przez jej członków zasad etycznych³. Należy pamiętać, że sankcje mogą przyjmować zróżnicowaną formę:
 - skupioną (jak na przykład mandat za naruszenie przepisów ruchu drogowego) lub rozproszoną (jak na przykład ogólna niechęć rodziny złożonej wyłącznie z katolików do jednego z jej członków, który postanawia zostać świadkiem Jehowy);
 - materialną (grzywna w postępowaniu karnym) i moralną (nagana);
 - zewnętrzną (wymówki żony lub męża) lub wewnętrzną (wyrzuty sumienia, poczucie winy).

Z jednej strony wydaje się oczywiste, że wielość źródeł perswazyjnej mocy etyki stanowi gwarancję umocnienia skuteczności oddziaływania zasad etycznych. Z drugiej jednak już na pierwszy rzut oka zauważamy, że źródła mocy perswazyjnej etyki mogą, poprzez swą wielość, prowadzić do konfliktu poszczególnych zasad etycznych. Taką właśnie sytuację nazwałam na początku sytuacją problematyczną etycznie.

Sytuacja problematyczna etycznie to taka sytuacja, w której:

- jednostka jest zmuszona dokonać wyboru jednego z możliwych zachowań (czyli działań lub zaniechań);

² Op. cit., s. 225.

³ Hołowska J., *Etyka w działaniu*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001, s. 26–27.

- jednostka uznaje co najmniej dwie zasady etyczne, które mogą być wykorzystane w danej sytuacji (czyli: co najmniej dwie zasady pozwalające ustalić wybór właściwy w świetle danej zasady);
- potencjalne wybory dokonane wedle każdej z możliwych do zastosowania zasad etycznych są różne.

Weźmy pod uwagę fakt, że ekspert-nauczyciel, jest też członkiem konkretnej rodziny, w której pełni określone funkcje (żony, męża, matki, ojca, córki, syna), jest obywatelem, członkiem wspólnot religijnych, społecznych, towarzyskich i politycznych. Na podstawie tego, co ustaliliśmy powyżej, musimy przyjąć, że przynależność do każdej z tych grup społecznych wymaga stosowania się do określonych reguł, rządzących życiem danej grupy. Innymi słowy, każda z tych ról ma swoją własną specyfikę etyczną. Zarazem jednak chcemy być konsekwentni w naszych wyborach, człowiek dojrzały dąży bowiem do kontrolowania swoich reakcji i chce osiągnąć świadomość przestaniek własnych zachowań: tylko bezmyślni ludzie są zupełnymi oportunistami⁴.

Wielość ról, które każdy człowiek przyjmuje w życiu społecznym, może niekiedy wywoływać wątpliwości, jakie reguły należy zastosować w danym wypadku — jakie są normy etyczne właściwe danej sytuacji? Wątpliwości tego typu pojawiają się wtedy, kiedy wybór zasady etycznej, jaką należy zastosować, nie jest oczywisty.

Konflikt zasad etycznych jest problemem tak starym jak ludzkość. Wydaje się, że nie dotyczy on jedynie tych ludzi, którzy nie są w stanie zdać sobie sprawy ze złożoności wymagań, jakie stawia przed nimi życie, lub też tych, których życie w danym momencie nie zmusza do podejmowania decyzji. Jest jednak oczywiste, że osoby pełniące odpowiedzialne funkcje społeczne i decydujące o kwestiach podstawowych dla innych ludzi są szczególnie narażeni na konflikty etyczne. Wybór zasady etycznej staje się wówczas podstawową sprawą dla właściwego pełnienia przyjętej funkcji, co z kolei wpływa na funkcjonowanie całego systemu społecznego.

Ekspert pełni w procesie awansu zawodowego nauczycieli rolę bardzo odpowiedzialną. Z tego też powodu szczególnie istotne jest, by zdawał on sobie sprawę ze znaczenia swojej funkcji i dokonywał właściwych wyborów etycznych w toku jej wykonywania.

Powyżej przedstawiłam definicję sytuacji problematycznej etycznie oraz zaproponowałam kilka kryteriów pomocnych w zlokalizowaniu konfliktu etycznego i określeniu jego źródeł. Warunkiem etycznego działania jest świadomość wyznawanych zasad etycznych i umiejętność ustalenia zakresu ich zastosowań. Etyka powinna jednak, zgodnie z przedstawioną uprzednio definicją etyki szczególnej, proponować zasady postępowania w danych okolicznościach.

Aby znaleźć wyjście z sytuacji problematycznej etycznie, należy kolejno:

- ustalić przyczynę konfliktu etycznego;
- ustalić zasady etyczne znajdujące zastosowanie w danej sytuacji;
- dokonać wyboru sposobu postępowania.

2. Etyka odpowiedzialności

Ludzkość wytworzyła w toku swego rozwoju wiele rozmaitych teorii etycznych. Nie jest celem tego opracowania przedstawienie filozoficznych koncepcji etyki, z których najważniejsze są z pewnością znane czytelnikowi. Poszerzeniu wiedzy na temat różnych koncepcji etycznych służą, moim zdaniem, godne polecenia, publikacje, z których kilka wymieniono w bibliografii do tego tekstu. Celem moich

⁴ Op. cit., s. 26.

uwag jest raczej nakreślenie perspektywy, która może być szczególnie przydatna ekspertom w trakcie rozwiązywania problemów praktycznych, pojawiających się w toku ich pracy. Nie należy bowiem zapominać, że etyka jest nade wszystko **filozofią praktyczną**.

Rola eksperta została określona w aktach prawnych definiujących jego zadania w procesie awansu zawodowego nauczycieli. Należy więc uznać, że wyróżniającą cechą roli eksperta jest obowiązek wykonywania pewnych zadań w ramach systemu edukacji — tak, jak wyróżniającą cechą roli rodzica jest obowiązek wychowywania dzieci, a roli obywatela — wykonywanie obowiązków przewidzianych prawem, służących dobru państwa.

Obowiązek oznacza to, za co człowiek jest odpowiedzialny w świetle odpowiednich norm funkcjonujących w społeczeństwie i regulujących daną dziedzinę życia⁵.

Normy, w świetle których dany obowiązek obciąża daną osobę, można określić jako **źródła obowiązku**. Ze względu na wielość dziedzin życia współczesnego człowieka jest on na ogół obciążony wieloma różnymi obowiązkami, wynikającymi z wielu rozmaitych norm.

Obowiązek jest zawsze oznaczony:

- **podmiotowo** — kogo dany obowiązek obciąża;
- oraz
- **przedmiotowo** — czego dany obowiązek dotyczy, innymi słowy, jaka jest treść obowiązku, jakie jest zachowanie odpowiednie w danych okolicznościach.

Charakterystyczną cechą obowiązku jest to, że współwystępuje on zawsze z odpowiedzialnością — można powiedzieć, że odpowiedzialność jest korelatem obowiązku.

Zgodnie z definicją filozoficzną **odpowiedzialność jest to relacja podmiotu do jego czynów, przejawiająca się w konieczności ponoszenia ich konsekwencji**. Szczególnie istotnym typem konsekwencji są omówione wcześniej **sankcje** niewykonania obowiązku.

Odpowiedzialność można też określić:

- **podmiotowo** — kto i przed kim jest odpowiedzialny za wykonanie/niewykonanie danego obowiązku;
- **przedmiotowo** — jakiego rodzaju odpowiedzialność, na przykład moralna lub majątkowa, wchodzi w grę w danym wypadku; sprowadza się to do określenia sfery, w której występują sankcje za niewykonanie obowiązku;

Za wykonanie swojego obowiązku ekspert jest odpowiedzialny — jego odpowiedzialność uregulowana jest w aktach prawnych, które powołały do życia samą instytucję eksperta, oraz wynika z obowiązków eksperta w pełnieniu jego funkcji. Podobnie na przykład obowiązki rodzica uregulowane są prawnie, ale również obyczajowo (czy też moralnie).

Odpowiedzialność łączy się z poczuciem powinności spełnienia tego obowiązku, czyli gotowości wykonania go i poniesienia konsekwencji za jego niewykonanie.

Przejdźmy więc do dwóch pojęć kluczowych dla każdej roli społecznej, w tym roli eksperta: obowiązku i związanej z nim odpowiedzialności.

⁵ Podsiad A., Więckowski Z., op. cit., s. 248.

3. Etyki zawodowe

Ekspert pełni funkcję społeczną zbliżoną do funkcji pracownika nauki, wymagania sformułowane wobec pracownika nauki mogą stosować się więc do niego, moim zdaniem, w całej pełni.

Ekspert jest członkiem społeczeństwa, podobnie jak wszyscy otaczający go ludzie. Podkreślono to w zasadach etyki pracowników nauki, o których piszę dalej. Czytamy tam (w rozdziale I):

Etyka ogólnoludzka obowiązuje pracownika nauki tak jak każdego człowieka, ale odpowiedzialność jego jest większa ze względu na wyższy stopień świadomości, a także dlatego, że pracownikom nauki przypisuje się wysoką rangę w społecznej hierarchii i postrzega ich jako autorytety w życiu społecznym. Pracownika nauki obowiązują przede wszystkim normy prawdomówności i bezinteresowności. Zasady etyki i dobrych obyczajów obowiązują pracownika nauki we wszystkich jego zachowaniach, a nie tylko w ramach działalności profesjonalnej⁶.

Ekspert jest też funkcjonariuszem publicznym — elementem aparatu służącego pełnieniu funkcji kluczowej dla rozwoju społeczeństwa, to jest wychowywaniu jego członków.

Wspólnotę uczniów, nauczycieli i osób odpowiedzialnych za przebieg edukacji na wszystkich jej szczeblach określa się niekiedy mianem wspólnoty edukacyjnej, której zasadniczą funkcją jest służba dobru wspólnemu⁷.

Określony jest więc cel istnienia danej wspólnoty, który ekspert powinien zawsze mieć na względzie, rozwiązując bieżące problemy etyczne. Jednak sama świadomość celu nadrzędnego nie wystarczy, by rozwiązywać problemy, które osoba stojąca z zewnątrz mogłaby uznać za błahe lub wydumane.

Wielką pomocą dla osób pełniących specyficzne role społeczne, wymagające szczególnych kompetencji, bardzo odpowiedzialne lub eksponowane są **etyki zawodowe**, przyjmujące często postać **kodeksów etycznych**.

W Polsce kodeksy takie wypracowały lub właśnie wypracowują organy samorządu zawodów prawniczych (adwokatów⁸, radców prawnych⁹, sędziów, notariuszy¹⁰), zawodów medycznych (lekarzy¹¹, którzy chlubią się najstarszym i najstawniejszym kodeksem etyki zawodowej na świecie, także np. aptekarzy¹²), dziennikarzy¹³, jak również grona przedstawicielskie takich nowych zawodów, jak doradca podatkowy, makler giełdowy, pośrednik w obrocie nieruchomościami¹⁴, doradca gospodarczy¹⁵, menedżer¹⁶, broker ubezpieczeniowy¹⁷, rzeczoznawca majątkowy¹⁸. Tendencja do tworzenia zbiorów etyki zawodowej jest w naszym kraju coraz bardziej widoczna, choć daleko nam jeszcze do dorobku w tej dziedzinie krajów Europy Zachodniej, a także Stanów Zjednoczonych.

Twórcy etyki zawodowej zawsze wychodzą z założenia, że problemy etyczne, pojawiające się w toku wykonywania danego typu pracy, nie mogą być zadowolająco uregulowane w aktach prawnych. Tworzą je przeważnie osoby z zewnątrz, nieświadome specyfiki regulowanej działalności, a przez to niezdolne do przewidzenia i oceny wszystkich wiążących się z nią konfliktów etycznych.

Etyki zawodowe, wychodząc od ogólnych, nadrzędnych celów danej działalności, stawiają sobie za cel opracowanie reguł postępowania w konkretnych sytuacjach, wskazując, jakimi zasadami powinna

⁶ *Dobre obyczaje w nauce. Zbiór zasad i wytycznych*, PAN, Komitet Etyki w Nauce, Wydanie trzecie zmienione, Warszawa 2001, <http://www.gazeta.am.wroc.pl>

⁷ Majka J., *Etyka społeczna i polityczna*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1993, s. 123.

⁸ www.adwokatura.org.pl

⁹ www.prawo.lex.pl

¹⁰ www.krn.org.pl

¹¹ www.portalmed.pl/xml/index

¹² www.nia.org.pl

¹³ www.sdp.pl

¹⁴ www.bhn.pl

¹⁵ www.sdg.com.pl

¹⁶ www.pfcg.org.pl

¹⁷ www.ebroker.pl/pls/s/!m.main

¹⁸ free.ngo.pl/tapv/kodeks.html

kierować się osoba pełniąca daną funkcję i jakich powinna dokonywać wyborów w konkretnych okolicznościach.

Etyki zawodowe przybliżają zatem kryteria właściwego wyboru w sytuacjach problematycznych etycznie. Określenie tych kryteriów dokonuje się przez:

- **zdefiniowanie obowiązków;** spoczywających na osobach wykonujących daną funkcję,
- **określenie zakresu odpowiedzialności** osoby wykonującej daną funkcję za wykonanie powierzonych obowiązków.

Jak dotąd, nie udało się wypracować kodeksu etycznego eksperta do spraw awansu zawodowego nauczycieli. Nietrudno to zrozumieć, biorąc pod uwagę nowość tej „instytucji” w polskim systemie edukacji i brak reprezentatywnych i dostatecznie szczegółowych danych na temat jej funkcjonowania. Z całą pewnością jednak można przyjąć, że ekspert powinien kierować się zasadami ogólnie zalecanymi funkcjonariuszom publicznym. Obowiązkiem eksperta jako funkcjonariusza publicznego jest działanie w interesie dobra wspólnego społeczeństwa, które powierzyło mu pełnienie tej funkcji.

Etyka zawodowa funkcjonariuszy publicznych musi uwzględniać zakres możliwości decyzyjnych funkcjonariusza, z którego wynika pogłębienie jego odpowiedzialności, której zakres podmiotowy obejmuje całe społeczeństwo.

Funkcjonariusz odpowiada za wykonywanie swoich obowiązków w świetle prawa, ale także moralnie oraz przed własnym sumieniem. Z tego też względu powinien w swojej pracy uwzględniać obowiązek zmierzania do realizacji dobra wspólnoty — jako obowiązek nadrzędny i wynikający z niego:

- obowiązek podtrzymywania i poszerzania swoich kompetencji, co można by również ująć jako obowiązek samodoskonalenia;
- obowiązek aktywnego wykonywania swojej funkcji, z którego wynika zakaz bierności i unikania podejmowania decyzji¹⁹.

Tego typu ogólne wymogi mogą stanowić wskazówki w działaniu praktycznym, nie zastąpią jednak bardziej szczegółowych wskazań, które powinny znaleźć się w kodeksie etyki zawodowej eksperta. Poniżej proponuję zatem analizę sytuacji eksperta z uwzględnieniem specyfiki jego funkcji.

4. Specyfika etyki eksperta

Wymagania dotyczące eksperta nie zostały zbyt szczegółowo ujęte w aktach prawnych. Pewną pomocą mogą tu być zalecenia etyczne sformułowane na użytek innych pracowników szeroko pojętego systemu edukacji.

Warto przypomnieć, że Prezydium Polskiej Akademii Nauk, uznając zagadnienia etyki w nauce za obszar szczególnie ważny, powołało Komitet Etyki w Nauce (28 października 1992 r.). Komitet ten opracował zbiór zasad, które zatytułowano „Dobre obyczaje w nauce”. Po dyskusjach i ocenie środowiska naukowego zostały one opublikowane w 1994 r.²⁰

Szczególny nacisk kładzie się tam na wymóg dbałości o społeczny prestiż nauki i zachowanie w pracy dobrych obyczajów, co pokrywa się z wymogiem troski o dobro wspólnoty. Istotny jest również wymóg aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i reprezentowaniu interesów nauki na szerszym forum społecznym.

W rozdziale pt. *Pracownik nauki jako ekspert* ww. tekstu, za szczególnie ważne uznano wymogi obiektywności, niezależności pracy eksperta oraz rzetelności w traktowaniu przyjętych zobowiązań. W poniższych rozważaniach, formułując sugestie pod adresem ekspertów, posiłkowałam się ideami

¹⁹ Majka J., *Etyka społeczna i polityczna*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1993, s. 69–70.

²⁰ <http://www.jwojtyna.wsp.czyst.pl>

zawartymi w tym właśnie kodeksie, jak również innymi wymienionymi w poprzedniej części kodeksami etyki zawodowej.

Analizując etyczne implikacje roli eksperta, możemy podzielić je według źródeł ich pochodzenia na trzy grupy:

- wynikające z prawnej podstawy funkcjonowania instytucji eksperta;
- wynikające z roli eksperta jako funkcjonariusza publicznego;
- wynikające ze specyfiki pracy eksperta (w tym również jego pracy jako nauczyciela).

Dwie pierwsze kategorie mają charakter ogólny, dotyczą bowiem wszystkich ekspertów i z konieczności odnoszą się do sytuacji i zachowań typowych. W ramach obowiązków etycznych, wynikających z trzeciego źródła, mieszczą się te wszystkie obowiązki etyczne, które pojawiają się na gruncie specyficznych sytuacji, jakie nie zostały uregulowane w sposób dostatecznie jasny ani prawnie, ani też obyczajowo. Kierując się sformułowanym wyżej przekonaniem o kluczowym charakterze kategorii obowiązku dla określenia obowiązków i odpowiedzialności eksperta, rozpatrzę teraz kolejno najpierw obowiązki, następnie odpowiedzialność eksperta.

4.1. Obowiązki eksperta

Analizując skład komisji egzaminacyjnej (skład określony w art. 9g ust. 2 Karty Nauczyciela, dalej zwanej KN) i kwalifikacyjnej (art. 9g ust. 3 KN), czyli dwóch ciał, w których skład wchodzi eksperci, dochodzimy do wniosku, że w komisjach tych reprezentowane są trzy elementy:

I. Element personalny

Obecność dyrektora uzasadniona jest chęcią uwzględnienia osobistych cech i umiejętności kandydata, takich jak: umiejętność nawiązywania kontaktu z uczniami, zaangażowanie w pracę, innowacyjność, umiejętność współpracy z innymi nauczycielami, lub wręcz przeciwnie — zdecydowanie negatywny stosunek do pracy, niewłaściwe podejście do obowiązków służbowych i społecznych itp. Na temat tych wszystkich elementów wizerunku kandydata pozostali członkowie Komisji nie mają dostatecznej wiedzy. Dyrektor reprezentuje więc niejako czynnik osobowy w procesie awansu zawodowego nauczycieli. Dyrektor jest też, o czym nie należy zapominać, bezpośrednim zwierzchnikiem nauczyciela.

II. Element kontroli publicznej

Kontrolę publiczną reprezentuje przedstawiciel organu prowadzącego szkołę lub organu nadzoru pedagogicznego. Wynika to z konieczności zagwarantowania przestrzegania formalnych procedur postępowania oraz podkreślenia publicznoprawnego charakteru całej procedury kwalifikacyjnej. Obecność wśród członków komisji osób reprezentujących organy władzy publicznej jest także symbolem publicznej kontroli nad procesem awansu zawodowego nauczycieli.

III. Element oceny merytorycznej

Eksperci odpowiadają w systemie awansu zawodowego nauczycieli za ocenę merytorycznego poziomu kandydata. Wskazuje na to choćby samo znaczenie słowa ekspert. Na tę merytoryczną rolę nauczyciela wskazuje również zapis zawarty w § 10 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2000 w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli. Organ powołujący komisję kwalifikacyjną lub egzaminacyjną zobowiązany jest zapewnić w niej udział ekspertów o specjalności zawodowej w miarę możliwości odpowiadającej typowi i rodzajowi szkoły oraz specjalności zawodowej nauczyciela. Wymóg ten dotyczy jedynie eksperta, co sprawia, że to on przede wszystkim ma obowiązek oceny merytorycznej zawodowego poziomu kandydata.

Nie oznacza to jednak, by ekspert był zwolniony z wypełniania obowiązków wspólnych wszystkim członkom komisji kwalifikacyjnej lub egzaminacyjnej. Powołanie tych komisji (i samej „instytucji” eksperta) ma na celu realizację celów reformy systemu edukacji, zwłaszcza celu, jakim jest podniesienie poziomu edukacji i wyrównanie szans edukacyjnych. Komisje, o których mowa, mają więc obowiązek badać kwalifikacje nauczycieli, określone wyczerpująco w § 5 wymienionego Rozporządzenia, w taki sposób, by uzyskać pewność, że nauczyciele ci spełniają wszystkie tam zawarte wymagania.

Wobec braku wyraźnego, prawnego podziału funkcji członków komisji (warto zauważyć, że wszyscy członkowie komisji głosują łącznie, co wskazywałoby na przewagę merytorycznego czynnika oceny kandydatów), trzeba uznać, że obowiązek kontroli poziomu spełnienia wymagań niezbędnych do uzyskania kolejnego stopnia awansu zawodowego przez kandydata spoczywa w równym stopniu na wszystkich członkach komisji.

Ekspert z racji swoich wyższych kompetencji, jest w szerszym zakresie odpowiedzialny za ocenę merytoryczną, co jednak go nie zwalnia od oceny innych walorów kandydata.

Zasadniczym obowiązkiem prawnym komisji jest wydanie decyzji o stopniu spełnienia przez kandydata wymagań niezbędnych do uzyskania wyższego stopnia awansu zawodowego, czyli o zdaniu przez nauczyciela egzaminu lub uzyskaniu przez niego akceptacji komisji kwalifikacyjnej. Obowiązek ten ma charakter prawny, jednak wiąże się z nim liczne inne obowiązki.

Przechodząc do zestawienia obowiązków etycznych eksperta, należy wprowadzić pojęcie hierarchii zasad etycznych.

Zasada etyczna określa, jakie zachowania należy uznać za powinność w danej sytuacji. Powinność ta wynika z określonego obowiązku.

Hierarchia zasad etycznych dotyczy wyboru zasady etycznej, którą należy się kierować w danej sytuacji.

Jak pisałam powyżej, możliwe (i częste) są sytuacje etycznie wątpliwe, kiedy konieczne jest dokonanie wyboru, a kluczowym elementem dla ustalenia właściwej zasady etycznej jest sprecyzowanie obowiązków spoczywających na danej osobie w konkretnej sytuacji, często problematycznej. Niezbędne staje się wtedy dla ustalenia właściwej zasady etycznej (i podjęcia właściwego wyboru etycznego) określenie hierarchii obowiązków, za których wykonanie dana osoba jest w danym momencie odpowiedzialna.

Występując w roli eksperta, czyli wykonując czynności związane z sytuacją, o której była mowa, ekspert powinien kierować się najpierw tymi obowiązkami, które nakłada na niego jego rola społeczna.

Inne zasady etyczne powinny być stosowane wtedy, kiedy nie kolidują z zasadami pracy eksperta. Wiemy już, jakie są nadrzędne obowiązki eksperta jako funkcjonariusza publicznego. Spójrzmy zatem na wynikające z nich praktyczne konsekwencje dla działalności eksperta:

Obowiązek zmierzania do realizacji dobra wspólnoty

W sytuacji wątpliwej ekspert powinien zawsze brać pod uwagę dobro zainteresowanej wspólnoty, czyli systemu edukacji i zainteresowanych miejscowych społeczności (nauczycieli, uczniów, mieszkańców danej miejscowości). Wynika z tego nie tylko obowiązek dbania o prestiż funkcji eksperta, lecz również obowiązek uwzględniania interesów wspólnoty. W podejmowanej decyzji zawsze należy brać pod uwagę dobro uczniów, potrzeby dydaktyczne szkoły, z której kandydat pochodzi, dbałość o moralność publiczną i poszanowanie prawa, w szczególności podstawowych zasad współżycia społecznego i funkcjonowania organów władzy publicznej w naszym kraju (takich jak zapisane w Konstytucji i ustawach szczegółowych zasady niedyskryminacji, równouprawnienia, poszanowania godności jednostki, ochrony życia osobistego, ochrony danych osobowych).

Konsekwencją dbałości eksperta o dobro wspólne jest również uwzględnianie możliwie szerokiego kontekstu sytuacji zachodzących w procesach awansu zawodowego — zaplecza społecznego kandydata, jego miejsca pracy, uwarunkowań psychologicznych sytuacji egzaminacyjnej.

Obowiązek samodoskonalenia

Obowiązek ten spoczywa na wszystkich nauczycielach niezależnie od ich statusu zawodowego. Nauczyciel jest osobą odpowiedzialną za przekazywanie mądrości.

Owo przekazywanie mądrości odbywa się na każdym etapie nauczania i ma charakter ściśle osobowy. Sprzyjają mu dobre relacje z nauczonymi: życzliwość, akceptacja, sprawiedliwość, wyrozumiałość, gotowość do dialogu, poświęcenie, odpowiedzialność. Kluczowe jest tu nastawienie na przekazywanie mądrości. Nauczyciel winien w związku z tym dążyć do osiągnięcia mądrości, by się

tą mądrością bezinteresownie dzielić. Nauczyciel winien w związku z tym starać się budować swój autorytet. Od razu można więc sformułować pierwszą zasadę dotyczącą eksperta. Powinien się starać osiągać podobny stan, jakiego oczekujemy od nauczycieli. Ma bowiem za zadanie oceniać cudzą dojrzałość w wielowymiarowym procesie awansu. Nie może wyzbyć się dążenia do tego, co zaleca innym²¹.

Zacytowałam obszernie te bardzo trafne uwagi, ponieważ pochodzą od osoby pracującej w środowisku nauczycieli. Ekspert musi pełnić obowiązek samodoskonalenia się, by podejmować słuszne decyzje w procesach awansu zawodowego nauczycieli. Obowiązek ten wiąże się z koniecznością dążenia do kompetentnego uczestnictwa w procedurach awansu zawodowego nauczycieli, czyli należytego przygotowywania się do wszelkich zadań, zapoznawania się z otrzymywanymi dokumentami, współpracy z ośrodkami doskonalenia zawodowego nauczycieli, współpracy ze środowiskami nauczycielskimi, zaznajamiania się z aktualnymi danymi dotyczącymi stanu edukacji oraz z aktami prawnymi dotyczącymi funkcjonowania systemu edukacji narodowej.

Obowiązek aktywnego wykonywania swojej funkcji

Ten obowiązek dotyczy technicznych aspektów postępowania eksperta w toku jego pracy. Ekspert ma więc obowiązek, jako członek komisji, dawać wyraz swoim wątpliwościom i poszukiwać ich wyjaśnienia. Powinien również w miarę możliwości dążyć do obrony interesów, które uzna za godne obrony, kierując się zasadami etycznymi pracy eksperta.

Poza powyższymi obowiązkami należy jeszcze zwrócić uwagę na dwa inne obowiązki, specyficzne dla roli eksperta: obowiązek obiektywizmu i obowiązek dokonania oceny merytorycznej.

Obowiązek obiektywizmu

Należyte zrozumienie tego obowiązku ma zasadnicze znaczenie w trakcie procedury egzaminacyjnej i kwalifikacyjnej. Ekspert powinien podchodzić do kandydata bezstronnie, zatem nie powinien brać pod uwagę swoich osobistych przekonań, nie związanych z funkcją ekspercką, a dotyczących osoby kandydata, jak również swoich stanów psychicznych lub fizycznych, które mogłyby wywierać wpływ na pełnienie przez niego funkcji. Kandydat ma prawo liczyć na obiektywne rozpatrzenie jego kandydatury przez komisję. Ekspert powinien sprostać temu oczekiwaniu.

Wymóg obiektywności jest najprawdopodobniej najtrudniejszy spośród wymogów stawianych członkom wszelkich gremiów oceniających. Wymóg obiektywności rozciąga się przy tym nie tylko na stosunek wobec kandydata, lecz także wobec innych członków komisji.

Najtrudniej jest wyzwolić się od osobistych sympatii i antypatii. Dlatego też najbardziej godne polecenia byłoby, gdyby ekspert nie brał udziału w postępowaniu dotyczącym osób znanych mu osobiście (bezpośrednio lub pośrednio). Wobec niewielkiej, jak na razie, liczby ekspertów w zakresie niektórych specjalności zdarzają się jednak sytuacje, kiedy trudno uniknąć zderzenia motywacji wynikających z osobistego stosunku do kandydata lub członka komisji z poczuciem obowiązku eksperta. W takiej sytuacji ekspert powinien starać się odrzucić wszelkie, zarówno pozytywne, jak i negatywne, odczucia wobec kandydata w imię dokonania jego obiektywnej oceny. Nie powinien również pozwolić, ażeby zdanie innych członków komisji wpłynęło na jego opinię w takim zakresie, w jakim jest kompetentny i zobowiązany do samodzielnego jej dokonania.

Realizacja postulatów obiektywności wymaga od eksperta czujności i uświadamiania sobie zagrożeń, płynących z takich choćby pułapek psychologicznych, jak atrakcyjność, podobieństwo, autorytet czy bardzo niebezpieczne dla gremiów oceniających pułapki konsekwencji i zbiorowego myślenia²².

Ekspert powinien stale analizować swój stosunek do własnej pracy i w razie wątpliwości ustalić, czy jej jakość odpowiada należyтым standardom etycznym, co wiąże się z obowiązkiem samodoskonalenia

²¹ K. A. Wojcieszek, Materiały na konferencję *Ekspert w awansie zawodowym nauczyciela*, Warszawa, 18 grudnia 2000, www.gimnazjum.pl/awans/etyczneaspektyrolieksperta.phtml

²² Aronson E., *Człowiek — istota społeczna*, PWN, Warszawa 2000.

eksperta. Obiektywność w toku pracy powinna przekładać się na sformułowanie przez eksperta obiektywnej oceny, zgodnej z indywidualnym przekonaniem i zasadami etyki eksperta.

Z obowiązkiem obiektywności wiąże się obowiązek oceny merytorycznej stopnia spełnienia przez nauczyciela wymagań na kolejny stopień awansu.

Obowiązek oceny merytorycznej

Ekspert, jako osoba mająca kompetencje do oceny merytorycznych aspektów pracy nauczyciela, powinien zdać sobie sprawę z wagi, jaką ma ta ocena dla ostatecznej decyzji o awansie zawodowym kandydata. Z tego też względu, dokonując oceny merytorycznej, winien stale mieć na względzie ogólnejsze zasady etyczne pracy eksperta, w szczególności zasadę, z której wynika obowiązek dbałości o dobro wspólnoty.

Ocena merytoryczna winna być dokonana w sposób obiektywny, zgodny z wiedzą profesjonalną i przekonaniem eksperta.

Ocena merytoryczna stanowi główny, choć nie jedyny, element ogólnej oceny kandydata. Ocena powinna uwzględniać także inne czynniki, takie jak przydatność kandydata do pracy na danym stanowisku, jego nastawienie do pracy, przygotowanie do egzaminu, ewentualnie okoliczności losowe. Kandydat nie jest przez eksperta oceniany wyłącznie ze względu na swoją wiedzę, lecz jako osoba mająca pełnić określone funkcje społeczne. Dlatego też ekspert, dokonując oceny, powinien uwzględnić wagę tego czynnika w swojej ocenie całościowej, kierując się swoim doświadczeniem życiowym i zawodowym. Praktycznie rzecz biorąc, zawsze warto spróbować wyobrazić sobie siebie w roli kandydata starającego się o awans. Ekspert nie służy bowiem, jak już wspominałam, tylko instytucjom, ale ludziom i ich wspólnotom²³.

4.2. Odpowiedzialność eksperta

Chciałabym omówić to zagadnienie w zakresie kryterium podmiotowego i przedmiotowego, przedstawiając, przed kim i za wykonanie jakich obowiązków ekspert jest odpowiedzialny. Proponuję zwrócić uwagę na wymienione poniżej płaszczyzny odpowiedzialności eksperta.

Odpowiedzialność prawna (jako funkcjonariusz publiczny)

Ekspert jest odpowiedzialny prawnie w zakresie, w jakim jego odpowiedzialność przewidują przepisy obowiązujących aktów prawnych. Odpowiedzialność prawna nie ogranicza się tylko do tych wymogów prawa, które obłożone zostały sankcjami za ich niewykonanie.

Odpowiedzialność prawna ma również wymiar etyczny: ekspert ma etyczny obowiązek wykonywać należycie swoją funkcję, a więc również stosować się do wymogów prawa regulujących tę działalność.

Jako funkcjonariusz publiczny ekspert zobowiązany jest przede wszystkim dbać o szybki, sprawny i zgodny z prawem przebieg procesów awansu zawodowego w takim zakresie, w jakim ma możliwość wywierania wpływu na te procesy. Powinien on również zdawać sobie sprawę z tego, że jego obowiązki jako eksperta (podobnie jak jego obowiązki jako nauczyciela), nie ograniczają się do czynności bezpośrednio związanych z wykonywaniem tej funkcji. Zarówno w toku jej pełnienia, jak i poza tym ekspert ma obowiązek dbać o należyty przebieg procesów awansu.

Szczególnie istotną konsekwencją tego faktu jest obowiązek zwracania uwagi na nieprawidłowości, i to nie tylko te, które mogą pociągać za sobą sankcję prawną, ale i te, które zagrażają wykonaniu obowiązków pozaprawnych członków komisji.

²³ Wojcieszek K. A., Materiały na konferencję *Ekspert w awansie zawodowym nauczyciela*, Warszawa, 18 grudnia 2000, www.gimnazjum.pl/awans/etyczneaspektyroliexperta.phtml

Szczególne znaczenie ma obowiązek obiektywności i bezstronności. Zakres odpowiedzialności wynikającej z obowiązku dbałości o dobro wspólnoty, obowiązku aktywności i samodoskonalenia jest znacznie szerszy niż zakres dbałości o należyłą jakość własnej pracy eksperta — obejmuje on również dbałość o funkcjonowanie komisji jako całości.

W zakresie obowiązku dokonania oceny merytorycznej ekspert jest zobowiązany do kontroli, wyczerpującej i zgodnej z jego najlepszą wiedzą, czy nauczyciel spełnia wymogi wskazane w aktach prawnych regulujących awans zawodowy nauczycieli.

Odpowiedzialność przed społeczeństwem

Jest w interesie społeczeństwa, by system edukacji opierał się na nauczycielach kompetentnych i zaangażowanych w swoją pracę. Ekspert odpowiada za ocenę wartości kandydatów na nauczycieli wyższego stopnia, odpowiada jednak również za strukturę motywacyjną potencjalnych uczestników procesów awansu zawodowego nauczycieli. Ekspert, który zniechęca kandydatów, ocenia ich zbyt surowo lub nie poddaje ich należytej drobiazgowej ocenie, jest społecznie odpowiedzialny za szkody, jakie mogą stąd wynikać dla systemu edukacji publicznej. Odpowiedzialność społeczna eksperta wynika przede wszystkim z obowiązku dbałości o dobro wspólnoty, lecz również z obowiązku obiektywności i merytorycznej oceny kandydata.

Odpowiedzialność przed innymi członkami komisji

Ekspert pracuje z ludźmi, którzy wraz z nim tworzą komisje egzaminacyjne i kwalifikacyjne. Powinien w związku z tym dokładać wszelkich starań, by współpraca ta układała się jak najlepiej i umożliwiała realizację obowiązków eksperta i komisji. Oznacza to, że ekspert powinien udzielać niezbędnych informacji innym członkom komisji, traktować ich zdanie z powagą i szacunkiem, uwzględniać je w podejmowanych przez siebie decyzjach. Ekspert powinien też starać się o dobrą atmosferę pracy komisji. Ekspert powinien zdawać sobie sprawę, że należyta realizacja jego obowiązków wymaga brania pod uwagę kolektywnego charakteru dokonywanej oceny kandydata. Odpowiedzialność przed innymi członkami komisji ma swoje źródło w obowiązkach funkcjonariusza publicznego, jednak w tym właśnie punkcie najsilniej dochodzą do głosu wymogi moralności ogólnej, międzyludzkiej. Ekspert powinien innych członków komisji traktować jak kolegów, zdawać sobie sprawę z jednoczącego ich celu.

Przed pozostałymi członkami komisji ekspert jest także odpowiedzialny za zwracanie im uwagi na nieprawidłowości w ich pracy, jak o tym wspomniałam już omawiając obowiązki prawne. Taktywne postępowanie eksperta w takich przypadkach jest niezwykle ważne może bowiem oszczędzić wielu nieporozumień w czasie pracy komisji egzaminacyjnych i kwalifikacyjnych, przyczyniając się do sprawniejszego jej przebiegu.

Odpowiedzialność przed kandydatem

Ta płaszczyzna odpowiedzialności jest być może najbardziej oczywista i zarazem najbardziej ogólnoludzka. Kandydat jest osobą, która poddaje się ocenie eksperta. Decyzja o ubieganiu się o awans stanowi wyraz zaufania kandydata do obiektywności i rzetelności pracy członków komisji. Ekspert nie może zawieść tego zaufania. Odpowiedzialność wobec kandydata jest szczególnie silnie związana z wymogiem obiektywności i bezstronności eksperta oraz z jego obowiązkiem prawnym.

Przebieg procesów awansu zawodowego powinien w zamyśle reformatorów umożliwić nauczycielom planowanie kariery zawodowej (wraz z towarzyszącym temu wzrostem płacy), powinien również zapewniać motywację do rozwoju i pogłębiania kompetencji zawodowych. Ekspert jest po części odpowiedzialny za należyty przebieg tych procesów.

Pozytywne podejście nie oznacza naturalnie, że ekspert powinien rezygnować z realizacji obowiązku obiektywności i merytorycznej oceny. Wręcz przeciwnie — odpowiedzialność wobec kandydata jest przede wszystkim odpowiedzialnością za należyte wypełnianie tych właśnie obowiązków.

Ćwiczenie

Przeanalizuj raz jeszcze źródła, zakres przedmiotowy i podmiotowy wyżej omówionych obowiązków i odpowiedzialności eksperta.

- *Które z wymienionych obowiązków eksperta uważasz za najważniejsze?*
- *Czy hierarchia zasad, którymi kierujesz się w swojej pracy, pokrywa się z wyżej zaproponowaną?*
- *Jeśli nie — którym obowiązkom dajesz pierwszeństwo i dlaczego?*
- *Która z wymienionych płaszczyzn odpowiedzialności eksperta jest twoim zdaniem najważniejsza? Dlaczego?*

5. Jak unikać zagrożeń

Żadne, najbardziej nawet szczegółowe kodeksy etyczne nie zastąpią tego, co często nazywa się zmysłem moralnym. Filozofowie uznający istnienie zmysłu moralnego definiują go jako władzę pozwalającą człowiekowi podejmować właściwe wybory etyczne. Zmysł moralny ma więc charakter trwałej dyspozycji do działania etycznego.

Należy wziąć pod uwagę, że etyka wymaga zawsze poświęceń, zarówno na poziomie działania, jak i na poziomie motywacji. Bywa, że etyka proponuje nam inne systemy motywacyjne niż te, które wydają się nam oczywiste.

Analiza zaproponowanych niżej przypadków praktycznych stanowi bardzo dobrą ilustrację tej tezy. Czy motywacja w postaci chęci dobrego wykonania obowiązku jest silniejsza niż motywacja w postaci chęci pozwolenia sobie na wypoczynek, na danie upustu negatywnym emocjom lub zwykłej ludzkiej sympatii?

Błędny wybór etyczny jest podstawowym zagrożeniem eksperta w jego pracy ze względu na szeroki zakres uznaniowości jego decyzji. Przyjęcie jasnej zasady etycznej może oczywiście stanowić pomoc w rozwiązaniu problemu i dokonaniu wyboru. Żadna teoria etyczna nie dostarcza jednak pełnej wiedzy moralnej, ponieważ nie może przewidzieć wszystkich sytuacji etycznie wątpliwych i odpowiedzieć na pytania, które się w takich sytuacjach pojawiają. Nowe problemy etyczne tworzy samo życie, za którym teoria moralna nigdy nie nadąży.

W sytuacjach prostych wiemy co zrobić, nie mamy wątpliwości. Jeśli jednak sytuacja jest skomplikowana, musimy poszukiwać rozstrzygnięcia. Możemy zwrócić się w stronę teorii moralnej. Sięgnięcie do cudzych przemyśleń dotyczących problematyki etycznej może nam ułatwić zdefiniowanie problemu, określenie celów, metod działania.

Ułatwieniu takich procesów myślowych może służyć również niniejszy tekst, w którym przedstawiam określone propozycje celem zwrócenia uwagi eksperta na problemy, które pojawiają się w jego pracy, jego obowiązki, oraz odpowiedzialność, która na nim spoczywa.

Wszystko to może pomóc ekspertowi w rozwiązaniu jego problemów etycznych — jednak nikt poza nim samym nie może dokonać wyboru etycznego. Wybór etyczny jest zawsze dokonywany aktem woli. Możemy sobie jedynie życzyć, by wola pozostawała w zgodzie z rozumem. Im trudniejsza sytuacja, im większa odpowiedzialność, tym istotniejsze jest zdanie sobie sprawy ze złożoności problemu i jego rozumowe ujęcie.

Propozycjami zasad, które bezwzględnie stosuje się w danych sytuacjach, zajmuje się wariant teorii etycznej zwany formalizmem etycznym. Jednak teoria etyczna nie zastąpi roztropności, którą kierujemy się w codziennym życiu. Wybierając zasadę etyczną, musimy zdawać sobie sprawę z konieczności samoograniczenia teorii etycznej. Konsekwencją takiego roztropnego traktowania etyki

jest przyjęcie w życiu — we wszystkich jego sferach — **wzorca człowieka przyzwoitego**. Roztropność — roztropność człowieka doświadczonego i pozytywnie nastawionego do świata i ludzi — ogranicza zatem ramy, które tworzy formalizm etyczny²⁴.

Moje propozycje są szkicem formalnej etyki eksperta w procesie awansu zawodowego nauczycieli. Ich zastosowanie — ograniczenie ich zastosowania — pozostawiam ku rozważeniu czytelnika.

Ćwiczenie

PRZYPADKI DO ANALIZY

Omów:

— zasięg podmiotowy i przedmiotowy oraz źródła obowiązków;

— zasięg podmiotowy, przedmiotowy oraz zakres odpowiedzialności.

Wskaż, jakie ewentualnie obowiązki zostały naruszone przez uczestników w następujących sytuacjach:

1. Nauczyciel z wieloletnim stażem, ekspert do spraw awansu zawodowego nauczycieli, odbiera telefon od przyjaciółki, która gorąco prosi o pomoc w przygotowaniu dokumentacji jej córki w postępowaniu w sprawie nadania stopnia nauczyciela dyplomowanego. Nauczyciel wyraża zdziwienie, wiedząc skądinąd, że córka przyjaciółki pracuje w szkole dopiero od półtora roku. Otrzymuje odpowiedź wymijającą, z której wynika, że niespełnienie wymogów co do stażu zawodowego „nie stanowi problemu”.

2. Przy kolacji nauczycielka, ekspert w komisji kwalifikacyjnej w niewielkim mieście relacjonuje mężowi treść dokumentacji jednego z kandydatów, która zrobiła na niej bardzo dobre wrażenie. Mąż policjant z wyraźnym zdziwieniem informuje ją, że ów kandydat jest znaną niegdyś w sąsiednim mieście osobą, przeciwko której toczyło się kilkanaście lat temu postępowanie karne w sprawie o molestowanie seksualne nieletnich, umorzone z braku dowodów.

3. Nauczycielka-ekspert, świeżo upieczona szczęśliwa matka, niedługo po powrocie z urlopu macierzyńskiego ma wziąć udział w egzaminie na nauczyciela mianowanego. Jest najmłodszym członkiem komisji, w której — rzecz nad wyraz rzadka — zasiadają oprócz niej sami mężczyźni. Ekspert przychodzi nieco wcześniej i spotyka na korytarzu bardzo zdenerwowaną kandydatkę, młodą kobietę w zaawansowanej ciąży. W toku rozmowy kandydatka zwierza się ze swojego zdenerwowania i wyraża nadzieję, że pani ekspert, rozumiejąc jej trudną sytuację, będzie ją popierała przed komisją. Ekspert, powziąwszy sympatię do kandydatki, niezobowiązująco mówi np. „Zrobię, co będę mogła”.

W trakcie egzaminu kandydatka na pytania członków komisji odpowiada zdecydowanie niezadowolająco. Po egzaminie wszyscy członkowie komisji są bardzo negatywnego zdania o kandydatce. Broni jej dyrektor szkoły, argumentując, że sprawdziła się doskonale jako wychowawca i ma bardzo dobry kontakt z rodzicami uczniów.

4. Pod koniec czerwca, wracając z wypoczynku nad morzem, nauczyciel-ekspert spotyka w pociągu koleżankę ze studiów, obecnie zatrudnioną na uniwersytecie

²⁴ Hołówka J., *Etyka w działaniu*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001, s. 25.

jako pracownik naukowy. Koleżanka interesuje się systemem awansu zawodowego nauczycieli, dlatego ekspert wyjaśnia jej przebieg postępowania kwalifikacyjnego, ilustrując swoje wyjaśnienia relacją z ostatnio przeprowadzonego postępowania kwalifikacyjnego kandydatki, co do której komisja wyraziła pozytywną ocenę. Ekspert wdaje się w obszerniejsze omówienie jednej z publikacji kandydatki z dziedziny psychologii dziecięcej. Koleżanka ze zdziwieniem i oburzeniem zauważa, że kandydatka była przed kilkoma laty jej studentką, a ta publikacja jest kompilacją z jej pracy doktorskiej na identyczny temat, którą opublikowała w lokalnym wydawnictwie naukowym.

5. Ekspert, nauczycielka z dużym dorobkiem zawodowym, bierze udział w egzaminie na nauczyciela mianowanego w niewielkiej miejscowości na terenach dotkniętych strukturalnym bezrobociem. W komisji zasiada aktualny dyrektor szkoły, w której niegdyś uczyła tuż po studiach — młody, energiczny i bardzo pewny siebie mężczyzna o irytującym, jej zdaniem, sposobie bycia. Kandydatka jest młodą, atrakcyjną kobietą. W toku egzaminu odpowiada na pytania poprawnie (oceny poszczególnych członków komisji wahają się w granicach 5–6 punktów), potyka się wyraźnie dopiero na zadanym przez eksperta pytaniu dotyczącym problemów społecznych i środowiskowych uczniów szkoły, w której odbywała staż. Ekspert ocenia odpowiedź negatywnie, uważa poza tym za niewłaściwe, że dyrektor szkoły zwraca się do kandydatki po imieniu. Po zakończeniu egzaminu dyrektor zwraca się do członków komisji i stwierdza, że to prawdziwy cud, iż tak efektowne i inteligentne młode osoby chcą jeszcze pracować w szkolnictwie.

Postępując się pojęciem hierarchii zasad etycznych, wskaż, jakie działania powinni twoim zdaniem podjąć uczestnicy. Omów przyczyny ewentualnych problemów w wyborze.

Bibliografia:

- Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, PWN, Warszawa 1956.
 Aronson E., *Człowiek — istota społeczna*, PWN, Warszawa 1987.
 Hołówka J., *Etyka w działaniu*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001.
 Kant I., *Uzasadnienie metafizyki moralności*, PWN, Warszawa 1963.
 MacIntyre A., *Krótką historia etyki*, PWN, Warszawa 2000.
 Majka J., *Etyka społeczna i polityczna*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1993.
 Podsiad A., Więckowski Z., *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych*, Wyd. Pax, Warszawa 1983.
 Śpiewak P., *W stronę wspólnego dobra*, Fundacja „Alatheia”, Warszawa 1998.
 Weber M., *Polityka jako zawód i powołanie*, Wyd. „Znak”, Kraków 1998.